

Політанський В. С.,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
молодший науковий співробітник
Національної академії правових наук України

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

INFORMATION AS A FUNDAMENTAL ELEMENT OF THE INFORMATION SOCIETY

Стаття направлена на дослідження інформації як джерела інформаційного суспільства, що відображає реальну дійсність у всіх напрямках діяльності держави та суспільства. Проаналізовано варіанти визначення та тлумачення поняття інформації та інформаційного суспільства як вітчизняними так і закордонними вченими. Зроблено висновок про те, що інформація виступає головним елементом і основою функціонування інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, держава, цивілізація, еволюція, демократія.

Статья направлена на исследование информации как источника информационного общества, отражает реальную действительность во всех направлениях деятельности государства и общества. Проанализированы варианты определения и толкования понятия информации и информационного общества как отечественными, так и зарубежными учеными. Сделан вывод о том, что информация выступает главным элементом и основой функционирования информационного общества.

Ключевые слова: информация, информационное общество, государство, цивилизация, эволюция, демократия.

The article aims to study the information as a source of information society. The analysis options definition and interpretation of data and information society both domestic and foreign scientists. It is concluded that the information is the main element and the basis for the functioning of the information society.

Key words: information, information society, nation, civilization, evolution, democracy.

Постановка проблеми. Питання, що стосуються дослідження інформації як основоположного елементу інформаційного суспільства є фундаментальним і ключовим для цілого кола досліджень, пов'язаних із проблемами життєдіяльності людини, суспільства та держави. Від того як визначається це ключове поняття, багато в чому залежить не тільки постановка, але й власне вирішення багатьох теоретичних і практичних проблем у вказаній сфері. Проте, розвиток цього питання в науці ХХІ ст. пішов таким шляхом, що нині вчені-гуманітарії опинилися в досить складній і запутаній ситуації стосовно визначення його змісту. Водночас велика кількість дослідників дотепер не дійшли згоди з багатьох ключових питань представленої проблематики. Крім того, у вітчизняній науці недостатньо приділено уваги питанню дослідження й визначення поняття та значущості інформації для інформаційного суспільства.

Стан дослідження. В юридичній науці окремі питання інформації як основоположного елементу інформаційного суспільства у той чи інший спосіб досліджували такі вітчизняні й закордонні учені, як: Z. Brzezinski, Z. Laszlo, R. Poirier, M. Porat, D. Riesman, S. Crawford, I.B. Арістова, В.Д. Бакуменко, Д. Белл, В.М. Брижко, Н. Винер, О. Голубицький, О.А. Городов, С.І. Даниленко, М.С. Демкова, О.П. Дзьобань, Е. Захаров, О.В. Зернецька, О.В. Картунов, П.С. Клімушин, С.Ю. Коваленко, Ю.В. Ковбасюк, Б. Колесніков, Б.А. Кормич, А.М. Кузьменко, О.О. Маруховський, А.М. Михненко, В.Г. Пилипчук,

О.В. Синеокий, Е.В. Талапіна, В. Тронь, М.В. Фігель та інші.

Мета статті полягає в дослідженні інформації, розкритті сутності системи й змісту, аналізі сучасних наукових думок щодо розуміння й тлумачення її поняття, а саме найголовніше в тому, щоб розкрити значущість інформації для інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Інформація є основоположним елементом інформаційного суспільства, а її роль сьогодні важко переоцінити. Відображаючи реальну дійсність, інформація інтегрується у всі напрями діяльності держави, суспільства, громадянина. З появою нових інформаційних технологій, основою яких є впровадження засобів обчислювальної техніки, зв'язку, систем телекомунікації, інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організацій та громадян. Від її якості та достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях [1, с. 11].

Єдиного й загальновизнаного визначення поняття інформації нині ще не розроблено, а разом з існуючими вживаються сотні інших дефініцій, часто суперечливих і взаємовиключних.

Для того, щоб досягнути поставленої мети, необхідно перш за все звернутися до природи інформації та основних етапів формування уявлень про неї, як явища сучасної цивілізації. Інформація як окрема наукова категорія з погляду технічних фахівців – це набір будь-яких даних, а на думку гуманітаріїв –

це певні відомості [2]. На перший погляд, різниця невелика, але вона сьогодні відображає суть необхідності інтеграції й синтезу наукових дисциплін: гуманітарних і технічних, точних і природознавчих, класичних і новітніх. Саме слово «інформація» походить від латинського слова *informatio*, що означає роз'яснення, тлумачення, уявлення.

У лінгвістичному сенсі мова йде про феномен, який історично використовувався для позначення явищ, що мають істотніше значення, ніж просте мовне оформлення.

Приблизно до 40-х років ХХ ст. поняття інформації було еквівалентом таких понять, як: дані; відомості; повідомлення; сукупність знань про навколишній світ. Разом з тим з кінця 40-х і до початку 50-х рр. поняття інформації стало активно збагачуватися й розвиватися, поступово перетворилось у загальнонаукову категорію, що методологічно впливає на розвиток різноманітних наук, зокрема й на правову науку [3, с. 39].

Що стосується становлення та розвитку поняття інформації в сучасній науці, то воно зумовило появу її світоглядних, особисто філософських інтерпретацій. Значимою є об'єктивно ідеалістична концепція інформації, що є характерною для неотомізму, де розкривається трансцендентна природа інформації. Неопозитивісти та екзистенціалісти розглядають інформацію саме як суб'єктивний феномен. На думку більшості вчених, найбільш сучасним у філософському аспекті є визначення інформації як розуміння (уявлення, інтерпретація), що виникає в апараті мислення людини після отримання нею даних, пов'язаних з попередніми знаннями та поняттями або як позначення змісту, що отриманий із зовнішнього світу у процесі нашого пристосування до нього. Відповідно до цього визначення відомості ще не є інформацією в її сутнісному розумінні, вони лише, беручи участь у процесі обміну між «джерелом» та «адресатом», а тоді як відомості про щось у результаті відображення об'єктивної дійсності, набувають ознак інформації. Масштабним є питання щодо матеріального та нематеріального боку інформації. Відсутність несуперечливих доказів зведення інформації до матеріального чи ідеального явища дійсності свідчить, що благо, яке надається інформацією особливого роду, є матеріальним у тому сенсі, що матерія здатна переносити, відображати чи містити інформацію, й нематеріальним, оскільки не є особливим видом матерії. Матеріальні та нематеріальні ознаки інформації виявляються у зв'язку з матеріальними носіями. Проблема існування такого зв'язку давно цікавила вчених і розглядалася з погляду існування вільної та зв'язаної інформації визначення, які було введено до наукової термінології Леоном Бріллоуеном у 50-х рр. минулого століття.

Інформація є засобом комунікації людей і при цьому часто виступає об'єктом їх діяльності. Без отримання інформації в різних її проявах та формах неможлива еволюція та розвиток людини, суспільства й держави. Інформація є одним із ключових понять. Будь-які суспільні відносини, що мають

предметом регулювання права, тісно пов'язані з інформацією [4, с. 73–75].

У сучасному світі інформація вже стала засобом і метою повноцінної життєдіяльності та набуває чітких рис реальної влади, що тісно вплетена до всіх сфер функціонування суспільства та всіх інших видів влади. Людство, таким чином, невпинно рухається до нової ери свого розвитку – ери, де найвищими цінностями виступають інформація та знання.

Вітчизняний дослідник у сфері інформації В.М. Брижко зазначає, що, з огляду на загальносистемне уявлення, поняття інформації має два аспекти розуміння, де гносеологічний аспект інформації розглядає її як відомості та якісне значення змісту повідомлення. За такої умови можна говорити про те, що інформація – це відомості про дійсність на основі мислення та висновків людей або вирішення завдань засобами, що наділені інтелектуальними можливостями. У свою чергу онтологічний аспект розглядає інформацію як кількісне значення міри пропускну здатності зв'язку та упорядкування повідомлень. Інформація в даному аспекті розглядається як упорядкована субстанція, яку можна описати математично. Виходячи із цих аспектів, поняття інформації можна розглядати як у широкому сенсі (що відображає використання даного поняття у загальній системі суспільних відносин), так і у вузькому (правовому, тобто такому, що відображає особливості інформації як елементу лише правовідносин) [5, с. 159–160].

А.М. Кузьменко стверджує, що інформація має низку основоположних властивостей, а саме: визначається як особливий вид матерії, котра в реальності виявляється у сполученні з певним матеріальним носієм; матеріалізується та стає доступною для сприйняття людським розумом або яким-небудь приладом у момент її фіксації на певному матеріальному носії; є динамічним об'єктом, тобто знаходиться в постійному русі та розвитку; усвідомлення наявності та змістовної сутності інформації в усіх її аспектах утворюється в момент взаємодії: 1) об'єктивних даних (сигналів природи); 2) суб'єктивних методів, які застосовує людина під час усвідомлення її реальності, змісту й значення інформації; інформація у вигляді природного сигналу в момент єднання з людським мозком збуджує в ньому інтелектуальні процеси [6].

Досить складне визначення інформації пропонує В. Тронь, відповідно до якого інформація – це спонукка (стимул, ініціалізація) ситуаційно-функціональної активності будь-якої структури, ситуаційне реагування структури на зовнішню (внутрішню) ініціалізацію, яку завжди можна виміряти незалежно від її природи, морфології й джерела [7, с. 203–204].

Розглядаючи інформацію як основоположний елемент інформаційного суспільства та її значимість у житті суспільства й окремої особистості, у багатьох джерелах прийнято цитувати відомі слова батька кібернетики Норберта Вінера: «Інформація – це інформація, а не енергія і не матерія». У цьому визначенні інформація становить окрему категорію поряд з енергією та матерією. Але слід зазначити, що

інформаційні процеси неможливі без використання цих двох субстанцій, які нерозривно пов'язані між собою.

За словами Норберта Вінера інформація – це позначення змісту, що одержується із зовнішнього світу у процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших почуттів. Процес одержання й використання інформації є процесом нашого пристосування до випадковості зовнішнього середовища та нашої життєдіяльності в цій сфері. Зважаючи на це визначення стає зрозумілим, що інформація проникає у всі пори життя людей і суспільства, а отже життя неможливе в інформаційному вакуумі [8, с. 56].

У свою чергу О.В. Синеокий також надає визначення інформації як відомості щодо людей, предметів, фактів, подій, явищ і процесів, незалежно від форми їх подання, передані усним, письмовим або іншим способом, у тому числі за допомогою умовних сигналів, технічних засобів тощо [9, с. 94]. Б.А. Кормич пропонує визначати інформацію як відомості, що були організовані в документованій формі та передані або оголошені таким чином, що можуть бути сприйнятими іншою особою [10, с. 10].

За міжнародним стандартом ISO/IEC 5127:2001 інформація – це знання, яке стосується певних об'єктів, наприклад, фактів, подій, речей, процесів чи ідей, включаючи концепції, яке в межах певного контексту має конкретний зміст [11]. А за стандартом ISO/IEC 10746–2:2009 інформація – це будь-які види знань, якими можуть обмінюватися користувачі, про речі, факти, поняття у всесвітньому дискурсі. Також інформація повинна бути виражена в певній формі подання для того, щоб вона була зрозумілою для певного кола осіб [12].

Так, О.П. Дзьобань у своїй монографії «Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності» наголошує, що основу соціальної динаміки в інформаційному суспільстві складуть не традиційні матеріальні, а інформаційні, інтелектуальні ресурси – знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їх ініціатива, творчість [13, с. 29]. З його слів можна зрозуміти, що головними складовими інформаційного суспільства визначають людину, інформацію, інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології.

Можна наводити безліч визначень інформації, що містяться не в одному десятку джерел, але, оскільки мова йде про правову галузь, потрібно дотримуватися законодавчо визначеного терміну. Так, стаття 1 Закону «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. визначає інформацію як будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [14]. Отже, Закон «Про інформацію» закріплює джерела інформації, визначає статус учасників інформаційних відносин, регулює доступ до інформації та забезпечує її охорону, захищає громадянина та суспільство від неправдивої інформації.

Водночас не потрібно забувати про те, що інформація за межами суспільства, держави та оточуючого

середовища не є важливою для людини та функціонує поза її сприйняттям.

Еволюція людства, формування нашого суспільства та виникнення державних інституцій завжди були пов'язані з накопиченням, поширенням та обробкою відповідної інформації. Важко собі уявити повноцінну людську спільноту без інформаційних процесів, де відсутній обмін мовною чи малюноково-письмовою інформацією та спілкування між окремими особистостями. Інтелект дає можливість людині, на відміну від тварин, повноцінно сприймати інформацію з навколишнього середовища, робити осмислені висновки та розширювати нову інформацію й обмінюватися нею.

У свою чергу, у ст. 200 Цивільного кодексу України вперше в кодифікованому акті визначено інформацію як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце в суспільстві, державі та навколишньому середовищі. Ця стаття передбачає захист прав власника таких відомостей, при цьому поняття інформації вживається в широкому розумінні, яке не підпадає під дію положень про охорону норм авторського, патентного або іншого спеціального законодавства. Інформація згідно з Цивільним кодексом України належить до нематеріальних благ, до яких законодавством віднесено також і результати творчої діяльності, і особисті немайнові блага. Поєднання цих об'єктів в окрему групу пояснюється їх особливим правовою природою та відсутністю в них матеріального змісту. Це є причиною для особливого правового регулювання відносин, пов'язаних з їх використанням і захистом. Саме тому особисті немайнові блага є невідчужуваними та не можуть передаватися іншим особам за жодних умов. Згідно з ч. 3 і 4, ст. 269 Цивільного кодексу України фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, не може бути їх позбавлена й володіє ними довічно [15]. Цивільний кодекс містить значну кількість норм, що закріплюють поняття інформації як окремого нематеріального блага у складі інших нематеріальних благ, що має свої особливості та характерні ознаки.

У Законі України «Про телекомунікації» інформація визначається як відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб [16].

У Законі України «Про захист економічної конкуренції» інформація визначена як відомості в будь-якій формі й вигляді, збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно, відео, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [17].

Законом України «Про доступ до публічної інформації» встановлено, що публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена у процесі виконання

суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації [18].

Дослідивши та проаналізувавши всі наведені поняття інформації, можна цілком твердо сказати про те, що кожне з них є вірним та має право на існування.

Якщо розглядати інформацію в контексті інформаційного суспільства, то вона разом із знаннями виступає головним продуктом і основою його функціонування. Функціонування інформаційного суспільства забезпечується розвитком інформаційної інфраструктури, одним з основних елементів якої є інформаційні ресурси. Інформаційні ресурси становлять собою документи та масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, депозитаріях, музейних сховищах тощо), тобто, вони виступають джерелами інформації [19, с. 119].

Інформаційне суспільство у правовому відношенні функціонує на основі нормативних актів, що регламентують інформаційні відносини й процеси, у тому числі відносини власності на інформаційні ресурси та авторські права, доступ до публічної інформації, захист інформації, права на інтелектуальну власність, використання інформаційних технологій у державному управлінні.

Можна сказати, що інформаційне суспільство – це нова історична епоха цивілізаційного прогресу, в якій основними продуктами виробництва виступають інформація та знання. До ознак, за якими відрізняється інформаційне суспільство від постіндустріального, належать: піднесення ролі знань та інформації в суспільному житті; збільшення сегменту електронних комунікацій, продуктів та послуг у складі валового внутрішнього продукту; формування всесвітнього інформаційного простору, через який забезпечується ефективна інформаційна взаємодія населення, його входження до глобальних інформаційних ресурсів і задоволення особистих потреб індивідуумів у сфері інформаційних продуктів і послуг.

Володіння інформацією дозволяє адекватно відтворювати процеси й закономірності зовнішнього світу, духовні, культурні досягнення людства, створювати умови для прогнозування й трансформації реальності в інтересах міжнародного співтовариства. Водночас інформація, набувши міжнародного характеру, переросла у світову проблему, яка проявляється в тому, що інформація стає незмінним складником провідних життєвих проблем глобального характеру.

Саме завдяки інформаційному чинникові розвитку цивілізації, упродовж ХХ ст. були здійснені найбільш вагомими історичні зміни, а саме світ об'єднався в єдину систему, що нині функціонує в режимі реального часу. Така згуртованість міжнародного співтовариства до певної міри має формальний характер, проте інструментарій глобальної комунікації сприяє подальшій концентрації міжнародної співпраці. Стрімке зростання соціальної ваги інформації стало важливою прикметою світової ролі комунікації (ураховуючи те, що інформація у всі часи високо цінувалася в суспільстві), однак лише протягом ХХ ст. інформація набула

статусу стратегічного ресурсу людства. Будучи важливим стратегічним ресурсом, інформація вирізняється винятковими властивостями, вона, на відміну від фізичних ресурсів, не скорочується у процесі споживання, а суттєво збільшується. Нескінченність інформаційних ресурсів дозволяє використовувати їх з урахуванням інтересів міжнародного співтовариства і водночас визначати їх як всеохопну цивілізаційну проблему [20, с. 227–229].

Окрім цього велика кількість як вітчизняних так і закордонних науковців, досліджуючи у своїх працях питання інформаційного суспільства, наголошують на тому, що інформація є основоположним його елементом.

Так на думку японського вченого Й. Масуди, головною метою інформаційного суспільства є реалізація цінності часу та досягнення повноцінного життя для кожної людини. Введення до наукового обігу такого поняття як «час-цінність» (time-value) японський футуролог обґрунтував тим, що основним джерелом формування та функціонування прийдешнього інформаційного суспільства стане інформація, а також швидкість її отримання й використання, що докорінно змінить уявлення та ставлення до часу. В інформаційному суспільстві час перетвориться на соціальну цінність, життєзберігаючий ресурс та чи не найвищу вартість існування людини й розвитку суспільства [21, с. 105].

У свою чергу Д. Белл у 1980 р. видав працю «Соціальні рамки інформаційного суспільства», в якій містився синтез ідей постіндустріалізму та інформаційного суспільства, тобто відбувалася трансформація концепцій постіндустріального суспільства. Так під інформаційним суспільством Д. Белл розуміє нове найменування постіндустріального суспільства, що підкреслює не його стан у послідовності ступенів суспільного розвитку – після індустріального суспільства, а основу визначення його соціальної структури – інформацію, що, передусім, пов'язана з науковим і теоретичним знанням [22, с. 105].

На думку вітчизняного науковця О. Маруховського, інформаційне суспільство – це суспільство, де інформація, знання та інформаційно-комунікаційні технології трансформуються в головну виробничу силу й джерело кардинальних змін в усіх галузях соціального життя, включаючи й політичну, що проявляється в перетвореннях у політичній владі, видозмінах політичних режимів («е-демократія»), інституцій владі («е-уряд» та «е-самоврядування»), партійних («е-партія») і виборчих систем («е-вибори» та «е-референдум»), у швидкому переході від представницької демократії до демократії участі, в укріпленні громадянського суспільства й поглибленні інших демократичних трансформацій в інтересах особистості, соціуму та людства в цілому. Ураховуючи об'ємність цього визначення, автор подає й дещо скорочений його варіант, де інформаційне суспільство – це суспільство, в якому інформація, знання й інформаційно-комунікаційні технології перетворюються на основну продуктивну силу та джерело епохальних зрушень в усіх сферах суспільного життя, зокрема в політичній [23, с. 17].

Загалом склалася така думка, що інформація є цеглиною інформаційного суспільства. Інформація завжди була присутньою у структурі суспільних відносин (що знаходило відображення у праві), але не займала домінуюче місце, на яке вона претендує тепер. Саме завдяки небувалому розмаху в розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, стрімкому накопиченню та обміну інформацією, а також визнанню особливої значимості знань, інформація стає основоположним елементом, що повноцінно утвердився у змісті інформаційного суспільства [24, с. 75].

Висновки. З огляду на усе вищезазначене, можна зробити висновок про те, що, розглядаючи інформацію в контексті інформаційного суспільства, вона разом із знаннями виступає головним продуктом і основою його функціонування. Функціонування інформаційного суспільства забезпечується розвитком інформаційної інфраструктури, одним з основних елементів якої є інформаційні ресурси. У свою

чергу інформаційні ресурси становлять собою документи та масиви документів в інформаційних системах (бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, депозитаріях, музейних сховищах тощо), тобто вони виступають джерелами інформації.

Отже, інформація є основоположним елементом інформаційного суспільства, яка пов'язана з реалізацією права на інформацію та інформаційною діяльністю у галузі створення, збирання, отримання, використання, поширення та зберігання інформації. З точки зору функціонування інформаційного суспільства цікавим є питання саме використання інформації та проблема доступу до неї. Саме тому, функціонування інформаційного суспільства можливе лише за умов існування демократичної, правової держави, де панує принцип верховенства права і максимально забезпечується реалізації прав людини, а інформація являється основоположним та найбільш вагомим його елементом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доступ до інформації та електронне урядування / автори-упорядники М.С. Демкова, М.В. Фігель. – К.: Факт, 2004. – 336 с.
2. Захаров Е. Без права на інформацію / Е. Захаров ; Зеркало недели. Україна. – 2003. – № 30. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/LAW/bez_prava_na_informatsiyu.html
3. Пилипчук В.Г. Інформаційне суспільство: філософсько-правовий вимір: [монографія] / В.Г. Пилипчук, О.П. Дзьобань. – Ужгород: ТОВ «ІВА», 2014. – 282 с.
4. Городов О.А. Информация как объект гражданских права / О.А. Городов ; Правоведение. – 2001. – № 5. – С. 72–83.
5. Брижко В.М. Методологічні та правові засади упорядкування інформаційних відносин: [монографія] / В.М. Брижко ; Наук.-дослід. центр правової інформатики Академії правових наук України. – К. : ПанТот, 2009. – 415 с.
6. Кузьменко А.М. Інформація як природне явище, об'єкт наукового дослідження та предмет правовідносин у галузі власності [Електронний ресурс] / А.М. Кузьменко – Режим доступа : <http://mypolicy.com.ua/index.php/geopolitika/bezpeka/108-bezpekoznavstvo-osnova-teorii-informatsiinoi-bezpeky>.
7. Тронь В. Феномен інформації – майбутнє Всесвіту / В. Тронь ; Вісник УАДУ. – 1998. – № 4. – С. 200–207.
8. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине. – 2-е издание / Н. Винер – М.: Наука, 1983. – С. 56.
9. Синеокий О.В. Основы информационного права и законодательства в области высоких технологий и ИТ-инноваций : [учебное пособие] / О.В. Синеокий. – Х. : Право, 2011. – 591 с.
10. Кормич Б.А. Інформаційне право : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Б.А. Кормич. – Х. : Буруні К, 2011. – 333 с.
11. ISO/IEC 5127:2001 Information and documentation – Vocabulary [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:5127:ed-1:v1:en:term:1.1.3.08>
12. ISO/IEC 10746–2:2009 Information technology – Open distributed processing –Reference model: Foundations – Part 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.iso.org/obp/ui/ru/#iso:std:iso-iec:10746:-2:ed-2:v1:en>.
13. Дзьобань О.П. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності : [монографія] / О.П. Дзьобань. – Х. : Майдан, 2010. – 260 с.
14. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ; за ред. від 21.05.2015 р. ; Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 48. – С. 650.
15. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV ; Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №№ 40–44.
16. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV ; Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
17. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210 ІІІ ; Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
18. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939 VI ; Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.
19. Голубицький О. Електронний уряд / О. Голубицький, О. Шевчук – К., Довіра, 2002. – 160 с.
20. Зернецька О.В. Глобальний розвиток масової комунікації і міжнародні відносини / О.В. Зернецька. – К. : Освіта, 1999. – 351 с.
21. Картунов О.В. Інформаційне суспільство: аналіз політичних аспектів зарубіжних концепцій : [монографія] / О.В. Картунов, О.О. Маруховський ; Університет економіки та права «КРОК». – К. , 2012. – 344 с.
22. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл ; сокращ. перев. Ю.В. Никуличева ; под ред. П.С. Гуревича ; Новая технократическая волна на Западе. – М. , 1986. – С. 330–342.
23. Маруховський О.О. Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.01 / О.О. Маруховський. – К. , 2008. – 20 с.
24. Талапина Э.В. Модернизация государственного управления в информационном обществе: информационно-правовое исследование : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.13 / Э.Н. Талапина ; Институт государства и права РАН; науч. консультант И. Л. Бачило. – М. , 2015. – 467 с.